

ULCIOARELE DE NUNTĂ ȘI PLASTICA FIGURATIVĂ

Corina MIHĂESCU

Dincolo de pierderea treptată a funcției și a sensurilor cu care erau „încărcate”, ulcioarele de nuntă reprezintă astăzi „vestigii” ale artei, a căror aură și fast dăinuie peste timp.

Dacă înainte făceau parte, alături de ploștile de lut, din ceremonialul tradițional al nunții, astăzi ele „vorbesc” mai mult despre talentul celor care făuresc aceste alcătuiți de poveste în care își găsesc locul păsări și animale dintre cele mai diferite în întruchipări de ansamblu ce sugerează adesea silueta feminină ca simbol al fertilității.

De cele mai multe ori, autorii acestei „lumi” armonioase, create cu o migală uimitoare, lucrează în virtutea unei tradiții pe care nu „au practicat-o” întotdeauna, dar pe care vor s-o păstreze în „canonul” artistic al locului.

De aceea, în legătură cu acest subiect creatorii acestor obiecte vor face recurs la tradiție și vor aminti faptul că aceste minuni au fost create cu mult înaintea lor, de alți olari, de bună seamă mult mai talentați și mai inventivi decât ei.

Ulcioarele și ploștile de nuntă sunt cele mai fastuoase obiecte lucrate din lut, cu ornamente specifice, întotdeauna smălțuite, pentru a da un plus de farmec și frumusețe.

Despre importanța lor în ceremonialul nunților țărănești, despre istoria, funcțiile și felul alcătuirii lor, despre multitudinea locurilor în care s-au lucrat, precum, mai ales, despre multiplele înfățișări, „grăiește” albumul *Ulcioare de nuntă*, întocmit de Georgeta Roșu, o lucrare de referință ce explică, arată și califică, punând în lumină atât prin studiul ce-l însoțește, cât și prin imagini deosebite, colecția de ulcioare de nuntă a Muzeului Țăranului Român.

Multe au fost locurile în care de-a lungul timpului s-au lucrat aceste piese rare, aducătoare de noroc și fertilitate pentru cuplul care „se închea” chiar sub auspiciile lor: Șimian (Mehedinți), Găleșoia, Glogova (Gorj), Hurez, Vlădești (Vâlcea), Româna, Oboga (Olt), Câmpulung, Curtea de Argeș, Golești, Poienița (Argeș), Jupânești (Timiș), Vama (Satu Mare), Rădăuți (Suceava).

Dar astăzi punctul de greutate în reprezentarea acestui tip de obiecte este Oltenia, cu cele două centre: Oboga și Româna. Tot în Olt s-au mai lucrat ulcioare de nuntă, alături de alte obiecte ceramice, precum oale, taiere, străchini și ploști, la Corbeni, Bobicești și Comănești (Zderciuc, 1989, p. 67-68).

Tipologic, ulcioarele de nuntă se înscriu, după criteriul formal, în următoarea schemă:

a) *ulciorul ovoidal* (repertoriat în aproape toate centrele producătoare de ulcioare de nuntă), care adesea are gura modelată sub forma unui cap de om, de pasăre sau de cal; un caz aparte îl constituie ulciorul terminat cu cap de berbec, modelat de olarii din Poienița (n.n.– și de cei din Bălilești);

b) *ulciorul sferic* – cu două sau mai multe brațe (frecvent întâlnit în producția centrelor din Oltenia și Banat); în această categorie putem încadra și ploștile de nuntă cu mai multe brațe (patru, șase sau opt), cu corp sferic, lucrate de Dumitru Șchiopu din Vlădești;

c) *ulciorul avimorf* (piese modelate în formă de barză cu doi pui, de cloșcă cu pui, de găină sau de rață, foarte frecvente în producția centrului Oboga);

d) *ulciorul antropomorf* (reprezentare integrală a corpului uman, întâlnită în producția centrelor Oboga și Româna);

e) menționăm, ca o curiozitate, cazul unic al ulciurului de nuntă reprezentând un tractor, lucrat de meșterul olar Dumitru P. Ghiță din Oboga.

După forma gurii și a toartei, putem recunoaște:

- ulciorul cu gura circulară și cioc lateral (Brăila, Câmpulung);
- ulciorul cu gura circulară și toartă (Vlădești, Câmpulung);
- ulciorul cu gura bilobată și toartă tubulară (Vama);
- ulciorul cu gura în formă de pâlnie și toartă tubulară (Vlădești) (Roșu, 1997, p. 34).

Vorbind despre ulcioarele de nuntă, Barbu Slătineanu, în lucrarea sa *Ceramica românească*, le încadrează în categoria „ceramică ornamentală”, amintind totodată bogăția formelor și ornamentația în relief. „Ele sunt făcute pentru a da băutură mirelui și miresei, au locașuri de lumânări și sunt bogat împodobite cu figuri în relief. Cele mai multe însă, prin ornamentația lor bogată, sunt greoaie. De obicei, partea de sus a ulcioarelor arată un cap de animal fantastic și lichidul se scurge prin gura lui deschisă. Diverse motive în relief ornamentează pântecul, cum ar fi o pajură cu aripile întinse. O altă formă destul de îndrăgită pare a fi

aceea a unei berze cu pui ascunși sub ea. Unele ulcioare antropomorfe sunt folosite la înfrumusețarea odăilor” (Slătineanu, 1937, p. 161).

Ulcioarele și ploștile de nuntă se înscriu, datorită funcției ce impune un aspect și o decorație pe măsură, în categoria ceramicii ornamentale.

Transformările petrecute în timp, de la semnificațiile și simbolurile originare către reprezentările golite de sensuri, au „reduș” aceste obiecte ceremoniale la statutul de „elemente” decorative ce completează tipologia formelor ceramice din anumite centre de olărit.

De altfel, cercetările de teren din ultimii ani au evidențiat acest aspect, așa încât realizarea acestui tip de ceramică nu mai vizează decât îmbogățirea colecțiilor de profil și afirmarea talentului celor ce le creează în expoziții și târguri de artă populară.

La întrebările referitoare la statutul și rolul acestor obiecte în cadrul ritualului nunții, răspunsurile primite s-au dovedit a fi cel puțin surprinzătoare:

„Eu sunt bătrân, dar n-am pomenit așa ceva. Ulcioarele de nuntă, așa le dă denumirea, n-au existat la Oboga. Ca să mă documentez mai bine am citit și am văzut că se făceau asemenea obiecte în Argeș. Așa ulcioare cu decorații se foloseau în partea Băileștiului, nu pe la noi. Aici se făceau stilul ăsta simplu, fără modele pe ele. La noi la nuntă se pune cumnat de mână din rudele miresei pentru a invita la nuntă. Acesta ia o ploscă cu vin și una cu țuică și merge prin sat și invită lumea la nuntă. Se folosesc și ulcioare mari, dar fără animale pe ele” (Grigore Ciungulescu, Oboga).

„La noi la Oboga nu se făceau ulcioare de nuntă” (Tudorița Ciungulescu, Oboga).

„În alte părți nu se fac nunți fără ăstea. Îmi aduc aminte că un frate a lui tata mai lucra, dar lucra din auzite. Noi lucrăm ulcioare de nuntă la sfatul muzeelor. Poate în timpuri mai vechi decât mine să fi fost lucrate și s-au descoperit cioburi în săpături și olarii le-au făcut așa cum ar fi fost de demult” (Teodora Trușcă, Româna).

„Ulcioarele de nuntă sunt migăloase, înainte nu erau așa luxoase; erau roșii și simple cu niște cotele albe. Acum se fac cu berze, cu șerpi, cu broaște, cu modele din natură. Te gândești cum să-l faci și ce ornament să-i adaugi. Cei care fac nuntă cumpără vase înflorate la mână, nu cu ornamente aplicate. Ulcioare cu ăștia pe ele nu se făceau; se făceau borcane mari, cu flori și diferite ornamente verzi pentru untură și murături” (Ion Turcitu, Româna).

Așadar, nunțile „ca-n povești” de altădată sunt de domeniul trecutului, de atunci de când, „în timpuri mai vechi”, în Oltenia la

„împețire” viitorul mire își trimitea pețitorii la viitorii socri cu o ploscă sau cu un ulcior cu vin sau țuică. Dacă sunt de acord cu căsătoria, părinții fetei beau din ulcior, dar „dacă nu sunt înțeleși sau fata nu voiește odată cu capul să se mărite după feciorul pentru care s-a starostit, fac ce fac și, pe nesimțite, aduc îndată atâta rachiu pe cât s-a băut și umplând iarăși șipul (ulciorul) îl pun dinaintea starostilor” (Florea Marian, 1890, p. 99).

Ulciorul și plosca aveau un rol activ și la „chemarea la nuntă”, joia, în săptămâna nunții, când ulciorul era purtat de către cumnatul de mână pentru servirea invitaților. Și astăzi, în câteva sate din Oltenia, se obișnuiește ca fratele sau cumnatul de mână să meargă cu o ploscă plină cu băutură și să facă invitații la nuntă.

„La Oboga și Româna făceau invitații la nuntă atât mirele, cât și mireasa. Mirele era însoțit de doi «mânji» (prieteni necăsătoriți), iar mireasa de două «iepe» (tinere). Se mergea cu ulcioarele de nuntă, cu forme festive care simbolizau spirite faste din viața tinerilor, împodobite în funcție de fantezia creatorilor. Comanda o făcea mirele. De obicei, pentru nuntă se cereau patru-cinci ulcioare (sau ibrice de nuntă), dar dacă tinerii erau mai săraci le puteau împrumuta” (Zderciuc, 1989, p. 69).

După nuntă, când se lua fata de la părinți, ibricele erau reumplute cu rachiu sau cu vin roșu, din care erau îmbiați toți nuntașii, în semn de cinstire a miresei. Ulciorul de nuntă se înscrie și în secvențele ce fac parte din structura actului propriu-zis al nunții prin utilizarea lui în preziua cununiei și la petrecerea de la masa mare, care consfințează „unirea mirelui și a miresei, precum și înrudirea neamurilor” (Roșu, 1997, p. 24).

Ulciorul plin cu vin este simbolul belșugului, al purificării, de aceea primii care trebuie să bea din el erau cei doi miri.

Ulcioarele și ploștile de nuntă modelează în mod discret sau vădit mai cu seamă trăsăturile corpului feminin. Aceste forme l-au inspirat și pe Tudor Arghezi în poezia „Jignire”:

„Neprețuind granitul, o fecioară!

Din care-aș fi putut să ți-l cioplesc,

Am căutat în lutul românesc

Trupul tău zvelt și cu miros de ceară...

Luai pildă pentru trunchi de la urcioare”.

„Multiple aluzii la formele feminine ale ploștii se găsesc în folclorul nupțial, dar și în cimiliturile românești: «Am o fată mare ș-o atârn de plete-n cui». Băutul din ploscă de către socrii mari sau de către

rudele și prietenii mirilor cu ocazia invitațiilor la nuntă este un semn al comuniunii și al apropierii, pe cale ritual-simbolică, mai cu seamă față de mireasă, căci ea intra într-o nouă familie, devenea membră a unui nou neam” (Evseev, 1987, p. 85).

Referindu-ne la „etapele tehnologice” ale construirii unui ulcior de nuntă sau ale unei ploști vom spune că ele sunt mereu aceleași ca la făurirea oricărui obiect din lut. Nu insistăm asupra acestor momente pe care le-am explicat în amănunt în altă parte. Este de la sine înțeles faptul că pentru a lucra asemenea obiecte de artă, olarii aleg pământul de cea mai bună calitate și îl pregătesc cu minuțiozitate, frământându-l cu multă atenție pentru a obține o cât mai mare plasticitate a pasteii. Zăbovind asupra fiecărui obiect în parte, găsind noi soluții de ornamentare, noi forme, ulciorul capătă caracter de unicat. În general, ornamentul constă în aplicații în relief. Fiind vorba de anumite semnificații, tematica acestor reliefuri era foarte strictă: șarpele, broasca, pasărea, leul. Gama formală s-a diversificat în ultimii ani, așa încât au fost așezate pe corpul ulcioarelor și rațe, găini, pelicani, în afară de berze cu puii lor. Se pot întâlni și ornamente antropomorfe (bărbați cu barbă și șapcă – în formă de butoi, ca la Găleșoia –, femei purtând costum popular, măști omenești sau capete de copii pereche), ființe fantastice (cai înaripați sau vulturul cu aripile desfăcute). Silvia Zderciuc precizează și faptul că păsările care decorează corpul ulciorului sunt mereu în număr impar (berze cu 3-5 pui sau găini cu 5-7 pui) (Zderciuc, 1989, p. 57).

Ulcioarele și ploștile de nuntă sunt, fără excepție, smălțuite, motivele decorative auxiliare (trăsături de culoare, incizii, adaosuri în relief) fiind identice cu cele folosite în ceramica centrului respectiv, participând astfel la specificul și la tradiția meșteșugului olăritului.

Corpul unui ulcior este alcătuit din șase părți: *gura* (sau *botul*), *mărul* (gulerul de pe gâtul ulciorului), *burta* (corpul propriu-zis), *mănușa* (toarta), botul rotund cu ciocul lateral și botul cu țâță (gura cu cioc) (Zderciuc, 1989, p. 58). Este, de altfel, bine cunoscut faptul că pentru definirea diferitelor părți ale vasului se folosește o terminologie antropomorfică. Bunăoară, ulciorul are gură sau buză, pântecul are țâță pe unde curge lichidul, țâța este așezată pe coada sau pe mănușa vasului. Baza lui se numește fund, iar partea superioară este denumită *gât*. După ce sunt arse, oalele au *glas*, cântă.

În afară de stăpânirea deplină a meșteșugului, olarii care „se încumetă” să facă asemenea lucrări de artă sunt considerați artiști și sunt foarte prețuiți de colectivitate pentru talentul și răbdarea cu care

lucrează. Este drept că astăzi numărul lor este foarte mic. La Oboga, ulcioare și ploști pentru nuntă face numai Grigore Ciungulescu, la Româna, asemenea lucrări sunt produse numai în atelierul Teoderei Trușcă și al fiilor ei, Mihai și Ștefan Trușcă, care continuă cu strălucire arta vestitului și regretatului Marin Trușcă.

Bătrânul Ion Turcitu (Româna) este specialist în ploștile găurite, numite și *inel*. „Nu este ușor lucrul la o ploscă. Pământul se-ngăure și apoi îl lucrez pe roată până ce se-nvârtește ca covrigul. Apoi merg deodată cu două bucați. Tai pământul ca pe-o strachină și petrec părțile ca să închei plosca”.

„Ploști pentru nuntă, nesmălțuite, decorate cu brâne, cu frunze și flori, s-au lucrat în trecut și la Șișești, în Mehedinți” (Marin Titu, Șișești).

Foarte prețuite pentru aspectul lor somptuos, rezultat din migala execuției, sunt ploștile cu patru, șase sau opt brațe, cu un smalt verde, inconfundabil, decorate cu șerpi pe fiecare braț, lucrate de renumitul olar Dumitru Șchiopu din Vlădești (Vâlcea).

Diversitatea morfologică subliniază sentimentul de libertate pe care îl manifestă făuritorii acestor uimitoare obiecte. Ulcioarele de nuntă reprezintă elogiul formei perfecte, al frumuseții întocmirii care cuprinde în ea întreg conținutul estetic, ce reflectă simțul plastic și al măsurii. Un rol important pentru ceea ce am putea numi „împlinirea” formei îl deține ornamentul care are funcțiile unei decorațiuni ce comunică un anumit înțeles, preluat din realitatea concretă și generalizat în contextul artei tradiționale. Impresionează la olarii care făuresc asemenea unicate virtuozitatea creatoare și elanul imaginativ cu care se asociază un număr restrâns de motive într-o varietate nesfârșită de compoziții ornamentale. Valoarea ornamenticii se definește în mare măsură prin vechimea motivelor, prin redarea lor în „sintagme” actualizate și prin diversitatea multiplicării soluțiilor de grupare a acestora în noi câmpuri ornamentale.

Vechile motive întâlnite pe ulcioarele de nuntă, realizate în general în relief, sunt geometrice, abstracte sau simbolice; reliefate (brâul alveolar, butonii), fitomorfe (brăduț, crengi cu frunze, frunze sau flori, pomul vieții și buchetul cu flori), zoomorfe (ne referim mai cu seamă la motivul șarpelui, realizat prin reliefare sau pictare, care, prin poziția plasării și prin destinația vaselor pe care le împodobeste, sugerează o funcție benefică, fecundă și ocrotitoare).

Din punctul de vedere al clasificării morfologice, pe ulcioarele de nuntă sunt „scrise” trei categorii de ornamente:

– motive și compoziții ornamentale geometrice și geometrizante;

– motive liber desenate sau negeometrice (incluzându-le și pe cele antropomorfe și zoomorfe);

– compoziții ornamentale mixte, constând în combinarea unor motive geometrice și negeometrice (Roșu, 1997, p. 26).

Formele geometrice tradiționale ca cercul, spirala simplă, spirala cochilie, valul și meandru sunt foarte frecvent folosite de olari.

Dintre motivele avimorfe, barza de pe ulcioarele din Oboga este stilizată cu mult talent și pricepere. De multe ori are doi pui pe lângă ea, așezați în cuib. Această reprezentare este considerată ca fiind aducătoare de noroc pentru tinerii căsătoriți, de bunăstare, de fertilitate și de sănătate. Deseori, ulciorul are între corpul în formă de cocoș.

În cadrul reprezentărilor zoomorfe, lei, caii (cu sau fără călăreți), câinii, șerpii și broaștele formează inedite „sintagme” vizuale. Șarpele, păzitorul casei, este aproape nelipsit de pe ulciorul de nuntă.

Des întâlnite în plastica din Româna sunt ulcioarele cu formă antropomorfă. Ele sugerează siluete feminine, cu trăsături bine conturate. Corpul unui asemenea ulcior „se confundă” cu trăsăturile celui femeiesc și este acoperit după „cum îi e portul”, cu „trăsături de corn” ce redau detaliile costumului popular.

Din multitudinea exemplurilor care pot confirma neîndoiește frumusețea formelor ulcioarelor de nuntă și ale ploștilor, desăvârșitul simț al proporțiilor, discreția, finețea, rafinamentul și deopotrivă talentul creatorilor reproducem doar câteva piese reprezentative pentru cele trei centre de ceramică în care se mai produc încă aceste adevărate opere de artă: Româna, Oboga și Vlădești.

În măsura în care reușesc să activeze memoria colectivă, ulcioarele și ploștile de nuntă își recapătă „dimensiunea” inițială, redevenind nu numai obiecte de sărbătoare, ci și dovezi de cultură materială și spirituală, în egală măsură.

Căci aceste obiecte, clădite pe temeiul realităților și credințelor populare, îmbracă mantie regească, transformând pentru o clipă viața în imaginar fabulos, povestind, ca martori peste timp ai obiceiurilor românești, despre nunți „împărătești” și despre aspirații general-umane precum: fericire, belșug, sănătate, fertilitate, despre universul vieții, în general.

ABREVIERI

- Evseev, 1987 = Ivan Evseev, *Simboluri folclorice*, Timișoara, Editura Facla, 1987.
- Florea Marian, 1890 = Simeon Florea Marian, *Nunta la români*, București, Editura Academiei, 1890.
- Roșu, 1997 = Georgeta Roșu, *Ulcioare de nuntă*, București, Muzeul Țăranului Român, 1997.
- Slătineanu, 1937 = Barbu Slătineanu, *Ceramica românească*, București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1937.
- Zderciuc, 1989 = Silvia Zderciuc, *Ulciorul de nuntă în creația meșterilor de pe Valea Oltețului*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, tom 34, nr. 1, 1989.

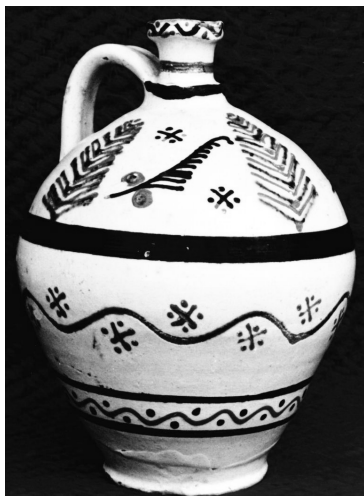
Résumé

Les cruches pour les noces et la plastique figurative représentent un chapitre de l'ouvrage *La céramique populaire de la région de l'Olténie*, qui se propose de refléter la situation actuelle de ce métier traditionnel ancien.

En tant que partie d'une œuvre générale dédiée à la poterie, le travail que nous présentons ici envisage la démonstration de la pérennité de ces objets - différentes sortes de cruches et de figurines en terre cuite - tout à fait beaux et d'une très grande valeur, et qui amènent avec eux toute une histoire qui parle encore par leur existence présente d'une mentalité de vie, des mœurs, des coutumes, des sens et des significations engendrés autrefois mais perdus au fil des années.

ILUSTRĂȚII

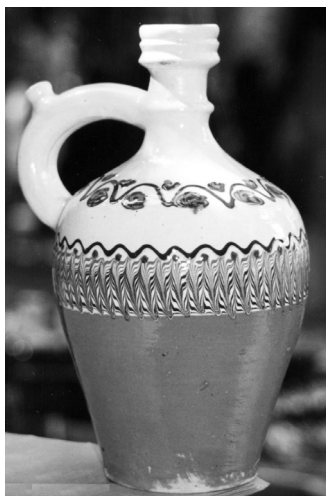
ULCIOARE DE NUNTĂ

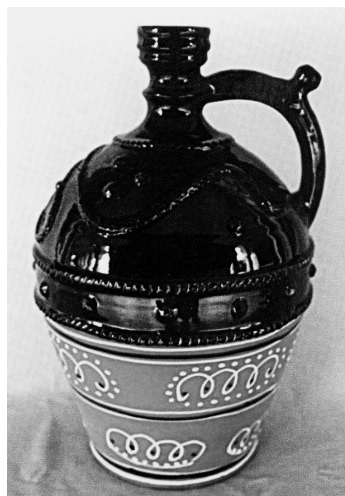
1. Dumești – Vaslui

2. Tansa – Iași

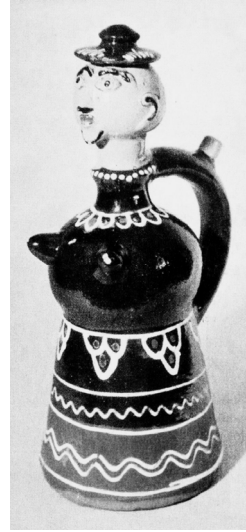
3. Horezu – Vâlcea

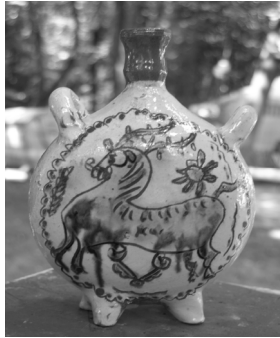
4. Curtea de Argeș – Argeș

5. Oboga – Olt

6. Româna – Olt

7. Rădăuți – Suceava

8. Mijloceni Bârgăului
– Bistrița-Năsăud

9. Vlădești – Vâlcea